

Text: Lenka Vrtišková Nejezchlebová

Foto: Michael Kratochvíl

V ZUBECH PSYCHOPATA

Psychopati jsou bezcitní, manipulující a přesně ví, co chcete slyšet i co vás zaručeně raní. A už se takoví narodili. Někteří sedí v kriminále, ti úspěšnější řídí firmy a ministerstva. „I vy jste nějakého psychopata zaručeně potkali...“ říká psycholog Radek Ptáček, který se tímhle zajímavým druhem lidí dlouhodobě zabývá.

Kdo je vlastně psychopat?

Psychopatie je vrozená osobnostní charakteristika. Projevuje se bezcitností, úplnou absencí nebo nedostatkem empatie, ale taky výbornou schopností manipulace. Psychopatie je pravděpodobně z velké části dána geneticky, má neurobiologickou podstatu.

Viděla jsem snímky z magnetické rezonance psychopatů, bylo „to“ tam vidět. Vedle normálních mozků jim vůbec nesvítala centra pro empatii... To je ono?

Ano. Jedná se především, i když nejen, o takzvaný prefrontální kortex. To je část mozku, která z nás dělá „lidi“, centrum spojené se sociální inteligencí, schopností vnímat etické hodnoty a učit se ze zkušenosti. U psychopata je činnost této části mozku nízká až mizivá. Psychopatie by tak mohla být velmi teoreticky diagnostikovatelná neurofyziologicky.

Že by lidi pro jistotu rovnou procházeli rezonancí?

To je samozřejmě zatím spíš utopie. Psychopaty musíme rozeznávat podle jejich chování. Ani psychotesty nám nepomůžou.

Jak to? Psychopat je oblafine?

S přehledem. Z průměrného psychologického testu vyjde psychopat obvykle velmi dobře, protože ho „přečte“ a moc dobře ví, jak odpovědět. Při krátkém setkání máme málo šancí ho prohlédnout.

Psychopati se někdy chybně zaměňují se sociopaty. Tak pro pořádek. Kdo je sociopat?

Nemá vrozené predátorské charakteristiky jako psychopat, mohl se

narodit jako úplně normální člověk. Označuje se tak osoba, která určité charakteristiky bezcitnosti, egocentricity a sklony k manipulaci získala vlivem výchovy či prostředí. Nefunkční rodina, ghetto, ulice, „špatná“ parta. Sociopatem se může stát i dospělý člověk vlivem extrémních okolností, ale i dlouhodobým vlivem prostředí. Například běžný člověk přijde do velké korporace, která funguje nezdravě - všichni se chovají extrémně dravě bez ohledu na druhé - on se přizpůsobí a začne se chovat stejně.

Na první dobrou si jako psychopata člověk asi představí prudce inteligentního sériového vraha z drsné kriminálky. Oni ale existují i psychopati v bílých límečkách...

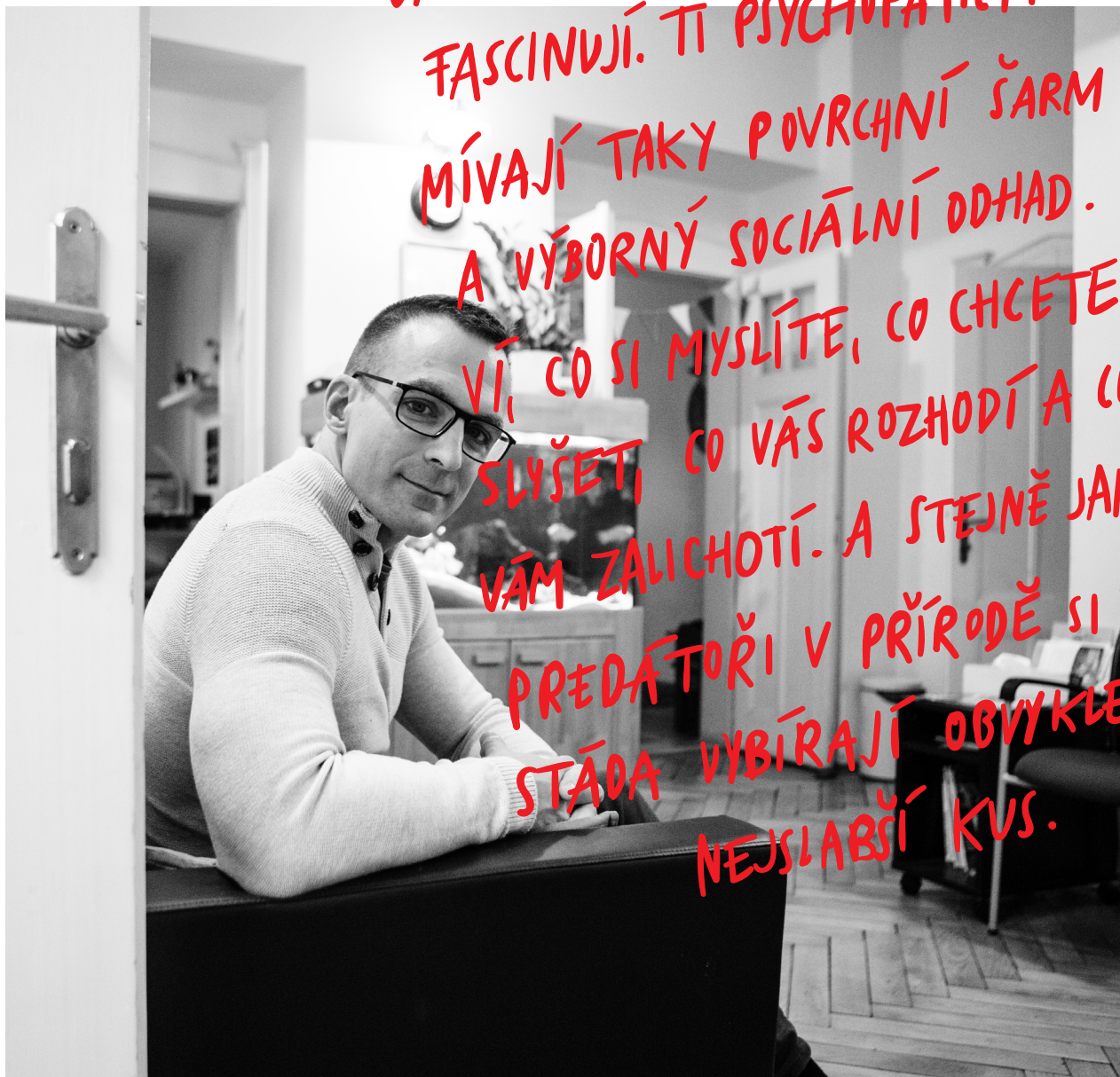
Říká se jim hadi nebo žraloci v oblecích. Jen část psychopatů se projeví nějakým brutálním násilím nebo vraždou. Těm, kteří sedí v kriminále, říkáme „neúspěšní psychopati“. Řekl bych, že většina psychopatů však své schopnosti využívá skrytěji, rafinovaněji a pokud se dopouští násilí, jde spíš o násilí psychické či sociální. Psychopati jsou v politice, v managementu firem, ale i mezi lékaři nebo profesemi, které jsou spojená s nějakou mocí a možností manipulace, což může být i za přepážkou na úřadě.

A poznají se podle úspěchu?

U části by se to určitě dalo říct. Mnozí by svých úspěchů nedosáhli, kdyby neměli alespoň nějaké psychopatické rysy. Setkal jsem se s takovými právníky, podnikateli, politiky, ale i akademickými funkcionáři. ►►

OBECNĚ NÁS PACHATELÉ ZLA
FASCINUJÍ. TI PSYCHOPATIČTÍ
MÍVAJÍ TAKY POVRCHNÍ ŠARM
A VÝBORNÝ SOCIÁLNÍ ODHAD.
VÍ, CO SI MYSLÍTE, CO CHCETE
SLYŠET, CO VÁS ROZHODÍ A CO
VÁM ZALICHOTÍ. A STEJNĚ JAKO
PŘEDÁTOŘI V PŘÍRODĚ SI ZE
STÁDA VYBÍRAJÍ OBVYKLE
NEJSLABŠÍ KVS.

Poznáte je?

Musím buď znát jejich chování v delším intervalu. Nebo soudní spis. Když víte, jak psychopati obecně jednají, není velký problém je poznat. Pravděpodobně i vy jste nějakého potkala...

Mám své tipy...

Po psychopatech je v určitém smyslu společenská poptávka. I když si to otevřeně neřekneme, tak se nemůžeme divit, že tu jsou a mají vliv. Na některé pozice se hledají dynamické osobnosti, které dovedou dobře jednat z druhými lidmi, tedy manipulovat. No a k tomu, abyste někoho k něčemu dotlačila, musíte být alespoň trochu bezcitná a dobře umět v lidech číst. A to psychopati právě umí velmi dobře. A umí také přivést byznys do skvělých čísel, být často nečestným nebo dokonce protizákonným způsobem.

Jak je na tom psychopátův kolega?

Každý správný psychopata si v pracovním prostředí kolem sebe vytváří specifické sociální struktury. V nich se většinou pasuje do role někoho zcela nepostradatelného, přesvědčí o tom všechny kolem i šéfa. Je obklopen pěšáky, kteří ho obdivují nebo se ho bojí. Každopádně dělají práci za něj. Pokud se někdo vzepře, nemá většinou šanci vyhrát.

A je-li psychopatem šéf?

Tím bývá často. Pokud to zaměstnanec rozezná, měl by vědět, že nemá cenu jít do boje, v 99 procentech prohraje. Lepší je odejít. Pokud bude chtít zůstat, bude muset své jednání přizpůsobit. Buď být pasivní a plnit „své“ úkoly, nebo se přizpůsobit zlu a chovat se taky jako psychopata. Pak tam, kde vládne psychopata, probíhá to, co se nazývá korporátní sociopatie a už jsme o tom mluvili. Přicházíte jako průměrný zaměstnanec do firmy, kde je žádoucí chovat se bezohledně. Pokud setrváte, ve čtyřech z pěti případů se přizpůsobíte. Na to existují studie a experimenty. Něco podobného se bohužel děje i v současné společnosti. U nás i ve světě.

Mezi čelními představiteli jsou psychopati?

Dalo by se říct, že do vedení čehokoli se velmi často dostávají osoby s nějakými psychopatickými rysy. Ve společnosti pak dochází k formě „korporátní sociopatie“. Jde o legitimizaci nenávistného či bezohledného chování. Jako společnost ztrácíme univerzální hodnoty a odpovědné lidi, kteří by se jich drželi. Nenávist a zlo se pak pomalu stává normou. Jak říká Philip Zimbardo v Luciferově efektu, máme tendenci podlehnout zlu a začít se chovat jako naši vůdci nebo jako zbytek skupiny. Krásně to je vidět na Facebooku, kde hladina nenávisti a agrezivity stoupá, v podstatě konstantně a progresivně.

Přijde někdy psychopata k psychiatrovi, aby řekl, prosím vás, zbavte mě toho?!

To opravdu ne. Jedním ze základních znaků je takzvaný maligní narcismus, nadměrné sebehodnocení a kriticky nízký sebe náhled. Psychopata se vnímá jako mnohem lepší a schopnější než ostatní, navíc nemá sociální brzdy, empatii, tak dojde dál.

A když si bude číst tento rozhovor, pozná se?

Většina ne. Spíše se bude pohoršovat. Existuje ale skupina psychopatických osobností, které si v sobě plně uvědomují predátora či manipulátora i „bezohledného hajzla“. Jsou dvojnásobně nebezpeční.

A když mluvíme o neúspěšném psychopatovi, kterého dostihne zákon kvůli nějaké trestné činnosti, je u něj vůbec šance na změnu?

Minimální. Psychopatii neumíme léčit. Je to forma poruchy osobnosti, být není uvedena v diagnostických manuálech a nemá tedy jasná diagnostická kritéria. Například úzkostné osobě, což je taky porucha osobnosti, můžeme pomáhat nalézat způsoby, jak se s úzkostí vyrovnávat a překonávat ji. Psychopata ale nemá důvod podobné techniky používat, pokud by tím nezískal ještě větší výhodu nebo nedosáhl úspěchu rychleji. Málomluvný trest je pro něj skutečně „výchovný“ tak, aby určitým způsobem ovlivnil jeho budoucí chování. Jednou z dalších charakteristik je totiž snížená schopnost poučit se ze zkušenosti. Když predátor skočí po kořisti a bude neúspěšný, neodradí ho to. Zkusí to znovu.

Proto jsou psychopati tak častými hrdiny detektivních románů? Jako nezastavitelní sérioví vrazi?

Určitě. Obecně nás pachatelé zla fascinují. Ti psychopatičtí mívají taky povrchní šarm a výborný sociální odhad. Ví, co si myslíte, co chcete slyšet, co vás rozhodí a co vám zalichotí. A stejně jako predátor v přírodě si ze stáda vybírají obvykle nejslabší kus.

Setkal jste se jako soudní znalec s hodně psychopaty?

Znaleckých posudků jsem za jedenáct let dělal stovky, takže pár psychopátů, ale i sociopátů jsem už viděl. Nedávno jsem například vyšetřoval tři sedmnáctileté chlapce, kteří plánovali vraždu svého vychovatele ve výchovném ústavu. Chtěli ho zabít bodnutím šroubovákem do krku. Tři kluci z různých částí republiky, všichni tři problémy v rodině, tráva v deseti letech, pervitin v dvanácti, problémy ve škole. Ve dvanácti skončili ve výchovných ústavech. Desítky útěků. Tam vykrádačky, drogy. V sedmnácti připravili vraždu. Signály o možném průšvihy měla společnost na očích už tak sedm let. Doslova pod dozorem státu vyrostly děti pro kriminál. Nemají jakékoliv sociální návyky, nikdo s nimi dosud systematicky nepracoval. Půjdou do vězení. Dva se těší, protože mají ve stejné věznicí otce. Tam ale žádné dobré vzory nebo návyky taky nezískají. Stráví tam několik let. Pak je pustí... a co se tak asi bude dít dál? Práce? Rodina? Spořádaný život? Vždyť ani zdálky neviděli, jak něco takového vypadá.

Nechci na to pomyslet. Začarovaný kruh.

Bohužel... už v zásadě nemají moc šanci se změnit. V sociálně patologickém vývoji osobnosti toho moc nefunguje. Rozhodně ne represe. Obvykle jen pozitivně orientované programy. Jenže není moc společensky přijatelné, abychom byli ve vězení „hodní“ na někoho, kdo spáchal něco zavrženíhodného. Trest ale funguje jen v případě, že i psychopatovi nahání strach, a oni mívají práh bolesti a strachu opravdu vysoko. Jeden z nejmladších na doživotí odsouzených vrahů v Česku mi na otázku, jestli mu to ve vězení nevádí, řekl, že vězení pro něj není žádný trest. A co by byl trest, kterého by se bál – ptal jsem se. Mladík s ledovým klidem a prázdným pohledem řekl: „Kdyby mě přikovali ke skále a mé vnitřnosti trhali supi, z toho bych měl fakt strach.“

Prométheus! Ale takový trest mu společnost prostě nedopřeje...**Takže jaká je cesta?**

Soustředit síly, peníze a lidi k práci tam, kde to teprve začíná. Dysfunkční rodina a narušené vztahy patří k nejvýznamnějším předpokladům budoucího problémového vývoje osobnosti. Jenže často se pozornost soustředí jen na dítě, které končí ve výchovném ústavu – a to může být cesta do pekel. Začít musíme u rodiny. Pomáhat jim. ►►

DÍKY TISÍCŮM PŘÍBĚHŮ A OSUDŮ, KTERÉ JSEM JIŽ SLYŠEL, MI MÁLO CO PŘIJDE JAKO NENORMÁLNÍ.

Jen to je prevence, i když taky ne vždycky.

Říkal jste, že jste se setkal s psychopatickým jednáním i u rozvodu. Máte příklad?

Tady je na místě si říct, že projevy mužské a ženské psychopatie můžou být odlišné. Zatímco muži často volí „viditelnější“, silovější formy nátlaku a manipulace, ženy používají často skrytější a rafinovanější formy. Ale jinak si s muži nezdají. Jako žena, o které chci mluvit. V daném případě šlo o nesezdaný pár. Po dvou letech soužití se jim narodilo dítě. Ještě půl roku po narození žili pohromadě a otec se o ženu a dítě perfektně staral. Žena ovšem najednou dítě sbalí a odveze. Z Prahy do Jeseníka. V podstatě tedy otcí znemožní kontakt s dítětem. Otec dokonce tvrdil, že mu matka řekla: „Dals mi, co jsem potřebovala, ty už jsi mi k ničemu. Kluk o tobě nikdy nebude vědět.“ Otec to dá k soudu, ten ovšem činu matky požehná a legitimizuje ho: „Matka jela za svými rodiči z důvodu neshod mezi partnery“. Přitom došlo k těžké manipulaci, bezcitně a plánovitě připravila dítě o možnost kontaktu s otcem, vytrhla ho z jeho prostředí. V dalších měsících dál zamezuje kontaktu, odvolává se na nemoc a podobně. Otec se snaží domoci kontaktu s dítětem u soudu, což se povede po víc než tři čtvrtě roce. Dítěti je rok a půl. Rok otce nevidělo. Setkají se pod dohledem sociální pracovníce v Jeseníku. Dítě brečí a z otce má strach.

Asi pochopitelně, ne? Je pro ně neznámý.

Ano. Sociální pracovníce zapíše „Dítě brečí při kontaktu s otcem a má z něho strach“. Dál se otec může s dítětem setkávat jednou za měsíc pod dohledem třetí osoby. V Jeseníku. Po dalších dvou letech se domůže práva mít dítě na víkend. Po víkendu, když se syn vrací k matce, brečí, je nepříjemný a vůči matce agresivní. Velmi pravděpodobně to může znamenat, že se mu u otce líbilo a nechce se mu domů. Matka ale podá trestní oznámení pro podezření z nevhodného chování k dítěti. Odtuší, že to asi nevyjde a podává další oznámení, partner ji prý od začátku vztahu týral, a vlastně i proto odešla. Matka plně manipuluje se systémem. Staví se do role starostlivé a zranitelné ženy a oběti. A ten na začátku příběhu slušný chlap úporně bojuje s úřady, které požehňávají psychopatickému jednání matky. Stává se tak z něj postupně frustrovaný kverulant, podává jednu stížnost za druhou a hádá se, nikdo ho nechce poslouchat a prohlédnout cíleně manipulativní jednání matky. A tak se začne chovat v určitém smyslu psychopaticky. Až si zaangažovaní odborníci začnou říkat: „Vždyť ta ženská má vlastně pravdu, podívejte se na něj!“ Psychopatka udělala ze své oběti sociopata. A dítěti je mezitím šest let, jde do školy v Jeseníku. Tátu už nechce vídat, prakticky ho nezná. Z otce je zdevastovaná, nešťastná bytost. Sociopat, který obíhá úřady, stěžuje si, je agresivní. Přišel o své dítě a nemá už v podstatě co ztratit. Chce spravedlnost. Z nás obou by se takový sociopat mohl klidně stát, kdyby nám partneři odvezli děti pryč a znemožnili nám s nimi kontakt, jen si to představte.

Četla jsem o vás, že vaší profesionální deformací je značné posunutý práh normality...

Díky tisícům příběhů a osudů, které jsem již slyšel, mi málo co přijde jako nenormální. A u soudu velmi často s kolegy psychiatry popisují osobnost, která se dopustila něčeho mimořádně závažného, ale

z psychologického a psychiatrického hlediska na nich nic zásadně nápadného nezjišťujeme.

Máte příklad?

Asi nejextrémnější případ, který jsem zažil. Tricetiletá žena porodila doma a své dítě zabila bodnutím nůžkami do krku. Ve sklepě. A to dítě pak spálila. V kamnech. Říkáte si, že tohle nemůže udělat normální člověk. Ale může. Její profese byla odkrvovačka. Na jatkách. Když kuře neprojelo noží, tak vzala nůž a bodla ho do krku, aby vykřácelo... Když se psychologicko-psychiatricky podíváte na její osobnost, musíte zkonstatovat, že do doby spáchání tohoto hrůzného činu byla zcela bez nápadností, tedy „normální“. Většinu i těch nejzvrženějších činů totiž páchají lidé, kteří jsou z pohledu psychologie a psychiatrie normální.

Náš rozhovor je dost ponurý. Máte nějaké světlo na konci tunelu?

Mluvíme o úzkém, ale velmi temném zákoutí našeho lidství. Ale s určitou mírou psychopatie, nenávislného agresivního chování si příroda vždycky poradila. Psychopati jsou sice potenciálně dobří rozséváči svých genů, ale příroda to vždy přirozeně zreguluje a procento psychopatů je pravděpodobně stále stejné. To ovšem nemluví o těch nepravých psychopatech, které si jako společnost vyrábíme. Ale tím světlem jsou dobré stránky lidí, které jsou – podle mě – silnější, než ty temné. ■

RADEK PTÁČEK

klinický psycholog,
soudní znalec, hlavní
autor nebo spoluautor
odborných monografií a
více než 100 původních
vědeckých, ve světě
citovaných prací

Prezident největšího
světového kongresu
ochrany dětí, který
proběhne v roce 2018
v Praze

Jeho působíštěm je
psychiatrická klinika 1.
LF UK a VFN v Praze,
University of New York
in Prague

